

Уманців Ю.М.,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
та конкурентної політики
Київського національного
торговельно-економічного університету

ЕКОНОМІЧНА КОНКУРЕНЦІЯ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Проаналізовано особливості сучасного етапу глобалізації світової економіки. Визначено основні позитивні чинники й негативні наслідки глобалізації. Розкрито напрями впливу глобалізації на конкуренцію в національній економіці.

The author searches into peculiarities of the present-day stage of economic globalization; determines the main positive factors and negative aftereffects of globalization; and also reveals directions of influence of globalization on the national economy.

Ключові слова: глобалізація, глобальна конкуренція, прямі іноземні інвестиції, транснаціональні корпорації.

На економічний, соціальний і політичний розвиток у останній чверті ХХ — на початку ХХІ століття дедалі більше впливає глобалізація. Основними формами її прояву є, зокрема, зростання обсягів міжнародної торгівлі та інвестицій, лібералізація й дерегуляція руху капіталів, диверсифікація світових фінансових ринків, істотне збільшення ролі транснаціональних корпорацій у світових господарських процесах, загострення глобальної конкуренції, формування системи глобального менеджменту, зростання ролі інформаційних технологій у економічному розвитку тощо¹.

Головною передумовою глобалізації є інформаційна революція. Новітні технології як результат останньої великою мірою сприяли інтеграції й уніфікації сучасного світу. Саме інформаційне суспільство створило умови для виникнення й прискорення глобалізації, забезпечивши швидкість у торгівлі, комунікаціях, інноваціях та у просуванні їх на ринок. Основними рушійними силами глобалізації стали комп'ютерні технології, супутникові комунікації, волоконна оптика й Інтернет².

Схожій точки зору дотримується й академік А. Чухно, котрий стверджує, що глобалізація є формою вираження процесу становлення постіндустріального способу виробництва, за якого постіндустріальна революція, поширення інформаційно-інтелектуальних технологій піднесли індустріалізацію на більш високий рівень, перетворивши її на вищу форму — глобалізацію економіки й суспільства

---

¹ Філіпенко А.С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність. — К.: Знання, 2007. — С. 15.

² Войтович Р.В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз) / За заг. ред. В.М. Князева. — К.: Вид-во НАДУ, 2007. — С. 20.

в цілому³. На думку А. Гальчинського, зараз глобальною є навіть не так економіка, як безпосередньо постіндустріальне, інформаційне суспільство, що поступово утверджується. Таке суспільство функціонує за принципами складних динамічних систем і в багатьох своїх визначеннях набуває трансеконімічних ознак⁴.

Аналіз теорії і практики економічного розвитку дає змогу виділити найхарактерніші ознаки глобалізації, а саме:

1) стихійний характер здійснення та спрямованість на реалізацію коротко-строчкових інтересів розвинутих країн, загальний вигравш яких від високого рівня відкритості національних економік перевищує їхні втрати;

2) поглиблення нерівномірності розвитку та посилення диспропорцій світової економіки, розширення експансії транснаціонального капіталу, нарощування панівних позицій розвинутих країн на глобальних ринках товарів, послуг;

3) ігнорування соціально-економічної, культурної, історичної специфіки розвитку національних економік, яка обмежує історичні альтернативи;

4) обмеження національного суверенітету та посилення диктату з боку міжнародних фінансових інституцій, послаблення ролі держави в регулюванні національних економік і соціальному захисті, загострення глобальних проблем;

5) пріоритет ідеології ринкового фундаменталізму, що породжує загрозу духовного збіднення людства, втрати національної ідентичності, стандартизації й уніфікації національних культур, звичаїв, поширення масової культури та споживацького ставлення до природи⁵.

Глобалізацію визначають інтенсивність, обсяг і вартість міжнародних трансакцій у інформаційній, фінансовій, комерційній, торговельній і адміністративній сферах у всесвітньому масштабі. Різке зростання обсягів цих операцій протягом останнього десятиліття й, унаслідок цього, їх рівня є проявом глобалізації, який найкраще піддається виміру. Саме наростання всесвітньої економічної нестійкості з розвитком глобалізації актуалізує проблему забезпечення відповідності між процесами лібералізації глобального переміщення ресурсів, з одного боку, та забезпеченням глобального узгодження національних інтересів і глобального регулювання основних структурних пропорцій обміну, з другого. Таким чином, постає потреба в розширенні сфери глобальної керованості — від мікро- й мезорівня (ТНК та інші глобальні мережі) до макро- й мегарівня (міждержавні організації й наднаціональні регулівні структури інтеграційних об'єднань)⁶. Як зазначає нобелівський лауреат

---

³ Чухно А.А. Твори: У 3-х т. Т. 3: Становлення еволюційної парадигми економічної теорії / НАУ України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Наук.-дослід. фін. ін-т при Мін-ві фін. України. — К., 2007. — С. 227—228.

⁴ Гальчинський А.С. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи: Метод. аспекти. — К.: Либідь, 2006. — С. 270.

⁵ Гражевська Н.І. Економічні системи епохи глобальних змін. — К.: Знання, 2008. — С. 292—296.

⁶ Сіденко В. Проблеми формування моделі національного економічного розвитку в контексті глобалізації // Вісник КНТЕУ. — 2008. — № 1. — С. 7.

Дж. Стігліц, глобалізацію неможливо відвернути, однак можна визначити механізми її прояву. У цьому зв'язку актуальним є питання про формування громадських інституцій, які допомагатимуть встановлювати правила поведінки у глобальному економічному просторі⁷.

Варто також враховувати, що в умовах глобалізації змінюється зовнішнє середовище діяльності суб'єктів господарювання, зокрема:

— національні ринки споживчих товарів, капіталів, технології робочої сили тощо щоразу більше інтегруються одні з одними та включаються в єдиний світовий ринок, де іноземні фірми діють на однакових правах із національними, а передача інформації, розрахунки здійснюються в режимі реального часу через Інтернет;

— обсяг і умови реалізації товарів дедалі частіше визначаються не на ринку, як це було раніше, а ще до початку виробництва, на підставі довгострокових контрактів із конкретними замовниками;

— в загальному обсязі пропонованої на ринку продукції щоразу більшу роль відіграють не стандартні матеріальні блага, а послуги, науково-технічні розробки, а також складні технічні комплекси за індивідуальними замовленнями;

— ціни визначаються витратами на одиницю споживчого ефекту, а не на одиницю продукції. У міру насичення ринку зростає роль нецінової конкуренції, спостерігається істотна розбіжність цін для різних сегментів ринку;

— у структурі витрат виробництва зростає частка трансакційних, спрямованих у інші сфери і галузі діяльності, й авансованих витрат⁸.

Під впливом глобалізації динамічного розвитку набуває світова конкуренція. Глобальна конкуренція — це багатоаспектна категорія, котра відображає процес суперництва цивілізацій, регіонів, країн, глобальних галузей, ТНК та інших суб'єктів глобального простору за конкурентні переваги в умовах високого рівня монополізації, посилення сукупного впливу раніше ізольованих чинників та зміни всієї парадигми їх розвитку. Таким чином, з одного боку, конкуренція будь-якого рівня покликана слугувати підвищенню конкурентоспроможності й ефективності суб'єктів господарювання, а з другого, за умов домінування глобальних монополій, є інструментом пригнічення слабших учасників сильнішими через несумісність фундаментальних інтересів.

На думку академіка С. Глазьева, на сучасному етапі глобальна конкуренція ведеться вже не так між країнами, як між наднаціональними відтворювальними системами, кожна з яких об'єднує, з одного боку, національні системи нагромадження капіталу, організації науки відповідних країн, а з другого — ТНК, що працюють у масштабах світового ринку. Глобальний економічний розвиток визначається поєднанням двох суперечливих тенденцій, а саме: підпорядкуванням світової економіки

---

⁷ Стігліц Дж. Глобалізація та її тягар: Пер. з англ. — К.: Вид. дім “КМ Академія”, 2003. — С. 212.

⁸ Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: У 3-х т. Т. 3: Конкурентоспроможність української економіки / За ред. В.М. Гейця, В.П. Семиноженка, Б.Є. Кваснюка. — К.: Фенікс, 2007. — С. 26.

інтересам транснаціонального капіталу, з одного боку, та конкуренцією національних економічних систем, з другого⁹.

Науковці дедалі більше схильні вважати, що глобалізація веде до формування глобальної конкуренції як нового історичного феномену. На думку О. Швиданенка, головними особливостями такої конкуренції є:

- виникнення й розвиток конкурентних відносин у інтегрованому просторі;
- поява нових суб'єктів конкурентної боротьби, у зв'язку з чим виокремилися нові її рівні — міжцивілізаційний і внутрішньоцивілізаційний;
- зміна суб'єктами глобальної економіки кінцевих цілей їхньої діяльності, що зумовлює орієнтацію не на прибуток, а на масштаби вивільнення ліквідних ресурсів для виконання певних стратегічних завдань;
- загострення конкуренції на всіх її рівнях та домінування деструктивної складової глобальної конкуренції, що різко уповільнює розвиток деяких країн;
- необхідність координації контролю над інститутами державної влади між представниками транснаціонального й національного капіталу;
- створення глобальних комплексних супергалузей шляхом вертикальної організації й диверсифікації виробництва на базі моделі олігополії;
- зростання ролі ТНК у конкурентній глобальній боротьбі за рахунок інтенсифікації процесів злиття й поглинання з розширенням переліку фінансових інструментів, методів і прийомів;
- трансформація ТНК у глобальні компанії та забезпечення ними конкурентних переваг на основі унікальних корпоративних стратегій і синергетичних можливостей інтеграції локальної і глобальної конкуренції¹⁰.

Проаналізувавши різні підходи до трактування наслідків глобалізації, можна виокремити чотири головних. Так, прибічники першого підходу (П. Херст, Г. Томпсон) стверджують, що існують загалом слабкі зміни у світовому господарстві, спричинені збільшенням обсягів світового ВВП; національні держави, як і раніше, виступають регуляторами власних економік, а поняття “глобалізація” є просто помилковим. На їхню думку, ідея нової, глобалізованої економіки є просто невдалою, тому реальна світова економіка, по суті, залишається на тому ж рівні глобалізації, що й у XIX столітті, а близько половини людства досі не охоплено процесом глобалізації.

Другий підхід є протилежним першому, його дотримується, зокрема, американський дослідник Д. Робінсон. На думку науковця, влада в сучасному світі поступово переходить від національної держави до нічим не обмежених ТНК. Глобальна економіка є такою системою, в якій транснаціональний капітал переміщується по всьому світу в пошуках прибутку, і його фактично неможливо стримати.

---

⁹ Глазьев С.Ю. Национальная политика экономического развития в условиях глобальных экономических сдвигов // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму — Messenger of the International Nobel Economic Forum. — 2008. — № 1. — С. 90—91.

¹⁰ Швиданенко О.О. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти. — К.: КНЕУ, 2007. — С. 57.

Прибічники третього підходу (Г. Байер, А. Драг) припускають, що в організації глобальної економіки відбуваються фундаментальні зрушення і глобалізація відображає кількісні зміни в характері сучасної економічної системи, однак це не призводить до ослаблення національної держави.

Четвертий підхід (А. Гідденс, Д. Хелд, Є. Макгрю) зводиться до того, що сучасна економічна система зазнала якісних змін, які позначаються на всіх сферах суспільного життя, отже, глобалізація вимагає, з одного боку, переосмислення відносин між глобальною економікою й національною державою, а з другого — переоцінки відносин між глобальною економікою, національними суспільствами й наднаціональними державами¹¹.

На сучасному етапі глобалізація формується і проявляється шляхом розвитку різних форм організації економіки у світових масштабах. Це веде до посилення технологічної взаємозалежності, об'єднання й уніфікації ринків, сприяє динамічному зростанню торгівлі та переливанню капіталу між окремими країнами й регіонами. Глобалізація ринків спричиняє збільшення конкуренції, що спонукає компанії розвивати й оновлювати виробництво та використовувати нові форми збуту.

Розуміння сутності, змісту й характеру спрямування, а також причин суперечливості процесів формування глобалізованого у масштабах планети суспільства, можливого позитивного й негативного впливу цих процесів на долю окремих держав та їх громадян має сприяти формуванню більш вираженої економічної політики держави. Таким чином, глобалізація не ліквідує вимог об'єктивного закону ринкової економіки — конкуренції, вона лише розширює сферу його дії, видозмінює форми прояву.

У зв'язку з цим видається слушною думка Б. Данилишина про те, що динамічне розгортання процесів глобалізації вимагає оцінки тенденцій розвитку в довгостроковій перспективі та пошуку адекватної відповіді на системні виклики. Йдеться, зокрема, про посилення світової конкуренції, негативний вплив на економічний розвиток екологічних чинників, постійне стрімке нарощення технологічних змін, що слугуватиме підґрунтям для формування нової технологічної бази¹².

Отже, глобальну конкуренцію можна визначити як відкриту складну систему одночасного сукупного впливу на ринкові суб'єкти раніше відокремлених чинників, гнучка адаптація до яких потребує адекватних механізмів, спрямованих на універсалізацію самої системи з урахуванням динамізму й суперечностей розвитку макроінтегрованого простору за умов зростання агресивності учасників системи. На сучасному етапі розвитку світової економіки однією із провідних тенденцій є формування гіперконкуренції, за якої швидкість змін у правилах гри є настільки високою, що встояти в конкурентній боротьбі, а тим більше очолити її, зможуть

---

¹¹ Білорус О.Г. та ін. Глобальний конкурентний простір / О.Г. Білорус (кер. авт. кол., наук. ред.), Ю.М. Пахомов, І.Ю. Гузенко, О.К. Скаленко, О.В. Гаврилюк. — К.: КНЕУ, 2007. — С. 173.

¹² Данилишин Б. Програмні й стратегічні ініціативи уряду сприятимуть побудові конкурентоспроможної економіки // Урядовий кур'єр. — 2008. — № 95. — 27 трав. — С. 5.

тільки найбільш адаптовані до таких змін суб'єкти. Фундаментальні якісні й кількісні зміни в умовах глобальної конкуренції потребують безпрецедентних організаційних і структурних перетворень на основі міжнародного менеджменту¹³.

На думку І. Галиці, в сучасних умовах на глобальних ринках (особливо високо-технологічних товарів) досягти успіху часто можуть лише ті суб'єкти, котрі мають монопольний статус на національному ринку. Крім того, ліквідація таких суб'єктів господарювання може значною мірою підірвати конкурентоспроможність національної економіки в цілому. На думку дослідника, “у великих економічних суб'єктів існує система багаторівневого узгодження управлінських рішень та виникає “конкуренція компетенцій”, тобто конкуренція за сфери впливу всередині фірми і внутрішньофірмові ресурси. Тому в разі якщо корпорація конкурує на глобальному рівні та має монопольний статус на національному ринку, створення в ній внутрішньокорпоративних і внутрішньофірмових ринків веде до того, що вона відчуває тиск конкуренції як ізсередини, так і ззовні”. Отже, в міру розвитку глобальної конкуренції має розвиватися внутрішньокорпоративна і внутрішньофірмова конкуренція. У зв'язку з цим “слід ураховувати принцип двох конкуренцій”, який полягає в тому, що:

— посилення глобальної конкуренції має супроводжуватися збільшенням внутрішньофірмової і внутрішньокорпоративної конкуренції всередині суб'єктів господарювання, котрі конкурують на глобальних ринках;

— чим вищим є ступінь глобальної конкуренції, тим вищим має бути ступінь внутрішньокорпоративної і внутрішньофірмової конкуренції¹⁴.

Глобальна конкуренція спонукає компанію до розширення масштабів її діяльності темпами, що відповідають або випереджують темпи зростання ринку, інакше вона втрачатиме свою частку та програє конкурентну боротьбу. За умов жорсткої конкуренції норма прибутку поступово знижується. Значні інвестиції можуть здійснювати тільки найбільші ТНК, котрі отримують достатні для цього прибутки за рахунок масштабів бізнесу¹⁵.

На думку багатьох українських науковців, у епоху глобалізації виникають нові чинники, що визначають ступінь конкуренції або концентрації на ринках. Насамперед це позитивні зовнішні мережеві ефекти, фрагментація виробництва між різними країнами і вплив міжнародної конкуренції на ринкову владу національних монополій. У зв'язку з цим зростає роль міжнародних інституцій із контролю над концентрацією, оскільки відносини між фірмами стосуються інтересів кількох країн і дії підприємств, що ведуть до підвищення концентрації на світових ринках, виявляються поза юрисдикцією будь-якої окремої країни. Через це в епоху

---

¹³ *Онищенко В.* Основні концептуальні положення сучасного міжнародного менеджменту // Економіка України. — 2008. — № 11. — С. 11.

¹⁴ *Галица И.* Конкуренция в условиях глобализации: новые аспекты // Общество и экономика. — 2009. — № 1. — С. 42—44.

¹⁵ *Муллахметов Х.* Корпоративное управление и корпоративный контроль: новые требования // Общество и экономика. — 2009. — № 1. — С. 45.

глобалізації метою конкурентної політики держави може бути визначення допустимості певної практики економічних суб'єктів із позиції її впливу на конкуренцію у світових масштабах¹⁶. Утім, хоч би як модифікувалися прояви конкуренції в сучасних умовах, теза про те, що зараз споживачі здійснюють вибір не товару, а бізнес-моделей, котрі їх виробляють¹⁷, видається не зовсім обґрунтованою. Очевидно, що й за нинішніх умов визначальними для споживача залишаються такі характеристики товару, як ціна, якість, гарантійне й післягарантійне обслуговування тощо.

Однак глобалізація має й інший бік. Так, непоодинокими є випадки, коли дії іноземних фірм негативно впливають на внутрішню конкуренцію. Зрозуміло, що з такими порушеннями боротися важче, ніж зі зловживаннями вітчизняних компаній¹⁸. Головними чинниками збитковості основної діяльності промислових підприємств є зміна умов зовнішнього середовища, втрата колишніх ринків збуту, загострення конкуренції при виході на нові ринки, недостатня розвиненість внутрішнього ринку. За таких умов українські підприємства практично не можуть реалізувати свою продукцію, адже імпортери при вивезенні товарів із країни походження отримують компенсацію ПДВ на повну вартість товару, а при ввезенні в Україну — сплачують його виходячи із заниженої митної вартості. Внаслідок цього імпортер отримує пільги, що майже дорівнюють ставці ПДВ в Україні.

Недобросовісна конкуренція з боку імпортової продукції робить її у 1,5-2 рази дешевшою за аналогічну українську та призводить до втрати внутрішнього ринку національними виробниками. Зокрема, в текстильній промисловості за рахунок власного виробництва забезпечується лише близько 10 % від загального споживання. У металургії частка внутрішнього споживання продукції становить 15 %, хімічній промисловості — 22 %, машинобудуванні — 27 %. Експортна орієнтація ряду базових галузей промисловості зумовлює посилення їх залежності від кон'юнктури зовнішнього ринку¹⁹.

Разом із тим приплив іноземних товарів обмежує можливості виробників монополізувати ринки. Світовий досвід свідчить, що ізоляція ринків від іноземної конкуренції створює можливості для змов і завищення цін; свого часу була навіть поширена теза: протекціонізм — мати трестів²⁰. На думку багатьох експертів, у ході реалізації взятих Україною зобов'язань щодо СОТ та формування зони вільної торгівлі з ЄС відбуватиметься подальше зростання відкритості внутрішнього

---

¹⁶ Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: У 3-х т. Т. 3: Конкурентоспроможність української економіки / За ред. В.М. Гейця, В.П. Семиноженка, Б.Є. Кваснюка. — К.: Фенікс, 2007. — С. 68.

¹⁷ *Тарнавська Н.* Новітні прояви конкуренції в суспільстві, яке базується на знаннях // Економіка України. — 2008. — № 2. — С. 11.

¹⁸ *Костусев О.* Актуальні проблеми конкурентної політики в Україні // Конкуренція: Вісник Антимонопольного комітету України. — 2006. — № 4. — С. 24—25.

¹⁹ Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку: У 3-х т. Т. 3: Фінанси підприємств: тенденції, стан і проблеми управління / За ред. чл.-кор. НАН України А.І. Даниленка. — К.: Фенікс, 2008. — С. 16.

²⁰ *Костусев О.* Знач. праця. — С. 24.

ринку й конкурентного тиску на українських виробників. Інерційність розвитку української економіки, слабкість інвестиційного потенціалу не дають змоги динамічно реагувати на зміни у споживчому й інвестиційному попиті, структура якого зміщується в напрямі продукції з вищими технічними характеристиками. Перехід від цінової до технологічної конкуренції, а в низці галузей навіть до сервісної (перед- і післяпродажного сервісу), вимагає якісних змін у підходах до забезпечення конкурентоспроможності українських підприємств²¹.

Початок 1990-х став одним із найважливіших етапів розвитку світових глобалізаційних процесів, чому сприяла ринкова трансформація економік пострадянських республік і події в Південно-Східній Азії. Унаслідок цих подій до 2000 року транскордонні фінансові потоки зросли до 17 % від ВВП для розвинутих країн та майже до 5 % від ВВП для країн, що розвиваються (для порівняння: в 1970 році вони становили менш ніж 3 % і майже 0 % відповідно). Завдяки проведеним у 1990-ті заходам щодо лібералізації, приватизації і просування високих технологій економіки країн, що розвиваються, стали досить привабливими для інвесторів: протягом 1991—2007 років середньорічні темпи припливу прямих іноземних інвестицій були не нижчими за 22 % (табл. 1).

Таблиця 1. Деякі показники прямих іноземних інвестицій і міжнародного виробництва в 1990—2007 роках

Показник	Значення в поточних цінах, млрд дол. США			Річні темпи приросту, %					
	1990	2006	2007	1991—1995	1996—2000	2004	2005	2006	2007
Приплив ПІІ	207	1411	1833	22,1	39,9	27,9	33,6	47,2	29,9
Відплив ПІІ	239	1323	1997	16,5	36,1	63,5	-4,3	50,2	50,9
Загальний обсяг увезених ПІІ	1941	12 470	15 211	8,6	16,1	17,3	6,2	22,5	22,0
Загальний обсяг вивезених ПІІ	1785	12 756	15 602	10,6	17,2	16,4	3,9	20,4	22,3
Транскордонні злиття й поглинання	200	1 118	1 637	19,5	51,5	37,6	64,2	20,3	46,4
Обсяг продажів іноземними філіями	6126	25 844	31 197	8,8	8,4	15,0	1,8	22,2	20,7
Сукупні активи іноземних філій	6036	55 818	68 716	13,7	19,3	-1,0	20,6	18,6	23,1
Експорт іноземних філій	1523	4950	5714	8,4	3,9	21,2	12,8	15,2	15,4
Чисельність працівників іноземних філій (тис. осіб)	25 103	70 003	81 615	5,5	11,5	3,7	4,9	21,6	16,6
Довідково: ВВП	22 163	48 925	54 568	5,9	1,3	12,6	8,3	8,3	11,5
Валові інвестиції в основний капітал	5102	10 922	12 356	5,4	1,1	15,2	12,5	10,9	13,1
Експорт товарів і нефакторних послуг	4417	14 848	17 138	7,9	3,8	21,2	12,8	15,2	15,4

Джерело: Транснаціональні корпорації та інфраструктурний вызов: Доклад о мировых инвестициях 2008 / Конференция ООН по торговле и развитию. — Нью-Йорк; Женева, 2008. — С. 8.

Економічною передумовою корпоративної консолідації капіталу виступає посилення конкурентної боротьби. Реалізовані угоди зі злиття й поглинання відображають не лише процеси переливу капіталу, а й зміну конкурентних позицій

²¹ Українська економіка сьогодні — досягнення, проблеми, перспективи / Я.А. Жаліло, Я.Б. Базилюк, Я.В. Белінська та ін. — К.: НІСД, 2007. — С. 19.

учасників таких угод. Глобалізація економіки зумовлює загострення конкурентної боротьби, виживання окремих суб'єктів у якій є проблематичним. Отже, постає потреба в пошуку шляхів оптимізації діяльності підприємств у різних сферах глобалізованої економіки. Стратегічні альянси, що утворюються, змінюють характер конкурентної боротьби, яка перетворюється з конкуренції одинаків на конкуренцію груп. Формування таких альянсів зумовлене необхідністю зменшувати індивідуальні витрати й зусилля для проникнення на інші ринки. Функціонування корпорацій на світовому ринку спонукає до пошуку методів регулювання господарської діяльності урядами на новому рівні — наднаціональному. Особливо гостро це питання стоїть у контексті експансії ТНК щодо країн, що розвиваються, та країн із перехідною економікою, вплив на які таких корпорацій може бути дуже сильним.

Варто звернути увагу й на те, що в останні роки обсяги деяких угод зі злиття й поглинання в декілька разів перевищують бюджет країни із середнім рівнем розвитку. Консолідація в такий спосіб спричиняє появу справді глобальних компаній, які мають у розпорядженні величезні активи, розосереджені по всій планеті. Ринок збуту таких компаній також є глобальним, звісно з урахуванням регіональних особливостей. Разом із цим здійснення фінансових операцій на глобальному рівні є необхідною умовою їх функціонування. Оскільки злиття й поглинання мають на меті горизонтальну або вертикальну корпоративну інтеграцію, укрупнення капіталу таких компаній у цей спосіб створює умови, за яких спеціалізація на виробництві певного товару переходить від країни до компаній, тобто визначальним стає не місцезнаходження підприємства-виробника, а те, яка компанія займається виробництвом цього товару.

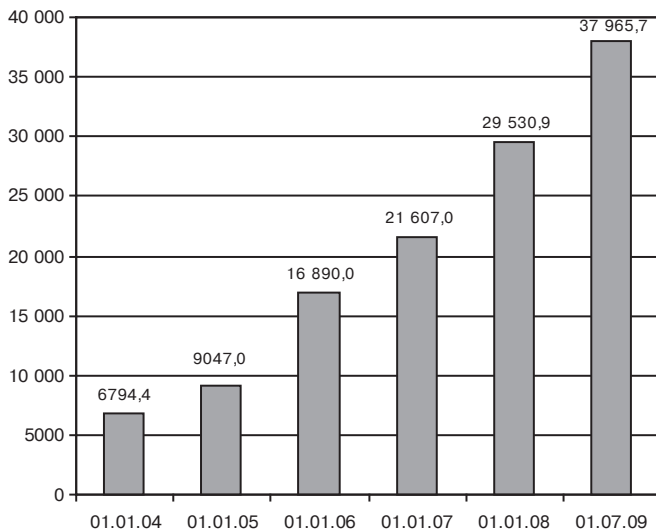
Слід зауважити, що участь компаній у транскордонних злиттях і поглинаннях та в міжнародних стратегічних альянсах не означає послаблення конкуренції на світових ринках. Фірми, що беруть участь у таких альянсах, співпрацюючи в певній сфері бізнесу, можуть паралельно конкурувати в інших сферах. На практиці вони не просто продовжують конкурентну боротьбу в цих та інших галузях, а й інтенсифікують її. Водночас об'єднання фірм у одну компанію шляхом злиттів і поглинань має антиконкурентний вплив на ринок. Тому державні органи різних країн часто блокують такі рішення та вживають заходів на національному чи регіональному рівні з метою недопущення обмеження конкуренції внаслідок злиттів і поглинань.

Участь дрібних фірм у успішних проектах надає їм непропорційно великі конкурентні переваги за рахунок доступу до нових технологій та веде до появи на ринку більшої кількості конкурентоспроможних компаній. Таким чином, використання міжнародних альянсів як засобу збереження у глобальному масштабі конкурентних переваг певних компаній має як конкурентний, так і антиконкурентний вплив.

Що стосується України, то за даними компанії “ISI Emerging Markets” у 2007 році з участю вітчизняних підприємств було укладено 683 угоди зі злиття

й поглинання, включаючи ті, що відбулися, а також офіційно оголошені. Загальна сума таких угод (разом із операціями на ринку акціонерного капіталу) становить 15,6 млрд дол. США. Найбільший обсяг угод зі злиття й поглинання того року було зафіксовано у фінансовому секторі, добувній промисловості та будівництві, загальна вартість яких сягнула 11,3 млрд дол., тобто понад 72 % сумарної вартості таких угод, укладених в Україні протягом року. Слід звернути увагу й на те, що у 2007 році більше половини злиттів і поглинань на українському ринку було здійснено з участю іноземних інвесторів²².

Фактичні ознаки участі нашої держави у процесах глобалізації почали з'являтися наприкінці 1990-х — на початку 2000-х років у формі проникнення іноземного капіталу, зокрема надходження до країни прямих іноземних інвестицій. Так, за даними Держкомстату загальний обсяг ПІІ в Україну на 1 липня 2009 року становив 37 965,7 млн дол. США (рис.).

Джерело: складено за даними офіційного сайту Держкомстату України (<http://www.ukrstat.gov.ua>).

Рис. Динаміка прямих іноземних інвестицій в Україну, млн дол. США

Найпривабливішими для інвесторів галузями є промисловість, фінансова діяльність, торгівля, ремонт автомобілів. Капіталовкладення в Україну надійшли з більш ніж 120-ти країн світу. До десятки найкрупніших інвесторів, на яких припадає 81 % загального обсягу ПІІ, входять Кіпр — 8063,7 млн дол. США, Німеччина — 6530,9 млн дол., Нідерланди — 3717,1 млн дол., Австрія — 2490,0 млн дол., Великобританія — 2330,0 млн дол., Росія — 2125,1 млн дол., Франція — 1573,2 млн дол., США — 1369,2 млн дол., Британські Віргінські острови — 1323,7 млн дол. та Швеція — 1259,1 млн. дол. (табл. 2).

²² Савченко Л. Злиття та поглинання в Україні // Цінні папери України. — 2008. — № 17. — С. 28.

Таблиця 2. Прямі іноземні інвестиції в Україну станом на 01.07.2009

Країна	Обсяги ПІІ, млн дол. США	У % до підсумку
Усього	37 965,7	100,0
У тому числі:		
Кіпр	8063,7	21,2
Німеччина	6530,9	17,2
Нідерланди	3717,1	9,8
Австрія	2490,0	6,6
Великобританія	2330,0	6,1
Росія	2125,1	5,6
Франція	1573,2	4,1
Сполучені Штати Америки	1369,2	3,6
Британські Віргінські острови	1323,7	3,5
Швеція	1259,1	3,3
Італія	919,7	2,4
Польща	851,8	2,2
Швейцарія	787,7	2,1
Угорщина	615,6	1,6
Інші країни	4008,9	10,7

Джерело: складено за даними офіційного сайту Держкомстату України (<http://www.ukrstat.gov.ua>).

Долученню України до процесів глобалізації насамперед сприяли стабільність національної валюти (до осені 2008 року), низькі (порівняно зі світовими) ціни на енергоносії й робочу силу. Крім того, саме великі підприємства, виробництво яких орієнтується на експорт, уже декілька років поспіль забезпечують базу для зростання національної економіки. Паралельно зі зростанням великого бізнесу необхідними є розвиток інфраструктури, збільшення надходжень і видатків державного бюджету, а також підвищення рівнів зайнятості і споживання.

Слід зазначити, що формування глобальних ринків може сприяти не тільки посиленню конкуренції, а й зміцненню тенденції до монополізації, якщо національні відомства не зможуть впливати на транскордонні злиття. Тому реалізується ціла низка проектів “управління глобалізацією”, серед яких слід виділити спробу проведення антимонопольної політики в СОТ, що досі перебуває у стадії обговорення, а також формування Міжнародної мережі конкуренції (ICN) для обміну інформацією.

Основними чинниками розвитку регулювання на рівні обміну інформацією ICN стали “каліфорнійський ефект” і економічний протекціонізм. Національним антимонопольним органам дозволено регулювати злиття в будь-яких країнах світу, якщо вони стосуються рівня концентрації “підвідомчих” антимонопольним органам ринків. Тому на практиці відповідні органи США та ЄС фактично перетворюються на глобальні антимонопольні відомства. Саме це явище поширення правил найбільшого ринку й дістало назву “каліфорнійський ефект” (аналогічним чином норми найбільшого американського штату Каліфорнія в деяких сферах

поширилися на всю країну). У такій ситуації потреба у “глобальному управлінні” різко знижується й достатньо лише обміну інформацією. Економічний протекціонізм, що посилюється останнім часом, пов’язаний із необхідністю формування “національних чемпіонів” та підтримання національної економічної безпеки. Тоді вже окремі країни, а не тільки їх компанії, стають конкурентами, що робить координовану політику практично неможливою, однак у поєднанні з “каліфорнійським ефектом”, який виражається у “взаємному вето” антимонопольних відомств, вимагає активних переговорів і узгоджень на неформальному рівні²³.

Втім, європейські експерти висловлюють думку про те, що у зв’язку з економічною кризою вимоги до виконання конкурентного законодавства можуть бути послаблені, що призведе до падіння темпів економічного зростання й підвищення цін. І, як зазначив президент Франції Н. Саркозі, якщо Лісабонський договір набере чинності, конкуренція більше не буде наріжним каменем економічної політики Європейського Союзу²⁴.

Проведене дослідження дає змогу стверджувати, що поглиблення глобалізації тісно пов’язане з поступальним розвитком світової економіки. Глобалізація породжує фундаментальні зміни у функціонуванні світової економіки, починаючи з об’єктивної потреби у створенні світових наднаціональних органів, які контролювали б діяльність ТНК, та закінчуючи різноманітними викликами й загрозами. Поряд із позитивними наслідками глобалізації (передусім це надходження інвестицій у країни, які їх найбільше потребують) є й негативні, зокрема фінансові кризи, що завдають удару насамперед найменш розвинутим країнам. Виникають також нові чинники, які визначають конкуренцію на ринках. Нарешті, великого значення останніми роками набула участь у глобальній конкуренції крупних господарських утворень, спрямована на домінування у світовому ринковому просторі. При цьому в багатьох країнах держава надає національним монополістам допомогу в освоєнні новітніх технологій, підготовці кадрів та забезпечує інші економічні переваги.

---

²³ Либман А. Институты управления глобализацией: траектории развития // Проблемы теории и практики управления. — 2008. — № 7. — С. 32—33.

²⁴ Див.: The Economist. — January 10 th—16 th 2009. — P. 57.